

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka
Marek Michalak

Warszawa, 09 lipca 2018 roku

ZSR.422.5.2018.MK

Pani
prof. dr hab. Janina Błachut
Przewodnicząca
Rady Programowej
Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury

Pan
Jacek Trela
Prezes
Naczelnej Rady Adwokackiej

Pan
Maciej Bobrowicz
Prezes
Krajowej Rady Radców Prawnych

w 2016 roku wydano wobec nieletnich 26 544 prawomocnych orzeczeń, w tym 15 189 o demoralizację i 11 355 o czyny karalne.¹

Tryb postępowania wobec nieletnich reguluje ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2018 r. poz. 969), której celem, wyrażonym w preambule do ustawy, jest przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości nieletnich, stworzenie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź zasadami współżycia oraz dążenie do umocnienia funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa. Preambuła kierowana jest do wszystkich organów i osób stosujących przepisy ustawy, w szczególności do policji,

¹ <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/download.2779,15.html>.

prokuratury, sędziów rodzinnych, kuratorów sądowych oraz dyrektorów zakładów poprawczych i osób tam zatrudnionych².

Prowadzone wobec nieletnich postępowanie powinno spełniać standardy rzetelnego procesu i być prowadzone w najlepszym interesie nieletniego, bez zbędnych opóźnień. Szereg aktów prawa międzynarodowego podkreśla szczególny charakter postępowań w sprawach nieletnich, zarówno ze względu na osobę, względem której prowadzone jest postępowanie, jak również wartość, wokół której są one zogniskowane, tj. dobro nieletniego.³

Niewątpliwie ważną rolę w postępowaniu w sprawach nieletnich odgrywa obrońca ustanowiony dla nieletniego. Przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich – szczególnie po nowelizacji z 2013 roku⁴ – wyraźnie akcentują prawo nieletniego do obrony, w tym do korzystania z pomocy obrońcy (art. 18a pkt 1 ustawy), a szereg przepisów szczegółowych gwarantuje obrońcy nieletniego możliwość skutecznego podejmowania działań obrończych. Obrońca ma przy tym obowiązek uwzględniać słuszny interes nieletniego (art. 32c § 4 ustawy).

Rola obrońcy oraz podejmowanych przez niego czynności procesowych w każdym postępowaniu jest niezmiernie istotna. Ze względu na osobę, wobec której prowadzone jest postępowanie w sprawach nieletnich oraz cel tego postępowania, od obrońcy nieletniego należy oczekiwać szczególnej staranności przy podejmowaniu działań na rzecz i w interesie nieletniego. Obrońca (adwokat, radca prawny) w toku całego postępowania powinien wykazywać się aktywnością i dbałością o sprawy nieletniego. Jego rola nie powinna zatem ograniczać się do zapoznania się z aktami sprawy i obecnością na rozprawie sądowej.

Zwrócić należy uwagę również na ważną funkcję prokuratora, który w postępowaniu w sprawach nieletnich pełni podwójną rolę – strony postępowania i rzecznika interesu społecznego. Prokurator przed sądem rodzinnym uprawniony jest do podejmowania czynności zarówno w interesie nieletniego, jak i pokrzywdzonego, któremu przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich nie nadają statusu strony postępowania. Zgodnie z art. 32r ustawy, w postępowaniu kończącym postępowanie w sprawie nieletniego sąd rodzinny stwierdza, czy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub popełnił czyn karalny, oraz orzeka o zastosowaniu środków określonych w art. 6, art. 7 § 1 lub art. 12. Od postanowienia

² M. Nowak, *Nieletni w świetle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 r.*, Studenckie Zeszyty Naukowe 6/9, 27-43, 2003.

³ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Rzetelność postępowania w sprawach nieletnich*, <http://www.hfhr.pl/rzetelnosc-postepowania-w-sprawach-nieletnich/>.

⁴ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r. poz. 1165).

wskazanego w art. 32r przysługuje apelacja. Zgodnie z art. 59 § 3 ustawy, środki odwoławcze wniesione przez nieletniego lub jego rodziców albo opiekuna mogą dotyczyć jedynie tych rozstrzygnięć lub ustaleń sądu, które naruszają ich prawa lub szkodzą ich interesom (regula *gravamen*). Prokurator może natomiast wnieść środek odwoławczy zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść nieletniego. W tym przypadku przedmiotem zaskarżenia może być stwierdzenie sądu, że nieletni nie wykazuje żadnych przejawów demoralizacji lub nie popełnił określonego czynu albo wprawdzie popełnił czyn karalny, jednak opis i kwalifikacja prawna tego czynu są wadliwe. Przedmiotem zaskarżenia może być również samo orzeczenie o zastosowaniu środka wychowawczego, poprawczego lub leczniczego, ewentualnie środka zastosowanego wobec rodziców na podstawie art. 7 § 1 ustawy. Z powyższego wynika, że interesy pokrzywdzonego co do wniesienia apelacji od postanowienia sądu rodzinnego w sprawie nieletniego reprezentuje prokurator, któremu w przypadku środków odwoławczych przysługuje większy zakres uprawnień niż pozostałym stronom postępowania.⁵

Niestety dotychczasowa praktyka sądowa wskazuje, że działania organów i osób stosujących ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich niejednokrotnie podejmowane są w sposób rutynowy, bez znajomości specyfiki tych postępowań oraz szczególnych gwarancji procesowych nieletniego. Przykładem są między innymi przypadki niepouczania nieletnich o przysługujących im prawach (np. prawa do odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania), niewielka aktywność obrońców nieletnich oraz prokuratorów, którzy nierzadko w ogóle nie biorą udziału w postępowaniach w sprawach nieletnich. Bardzo rzadko sądy korzystają z możliwości alternatywnych form rozwiązywania problemów dotyczących demoralizacji nieletnich i popełniania przez nich czynów karalnych, a taką możliwość przewiduje art. 32j § 1 ustawy.

Wskazuje się, że wielokrotnie nowelizowana ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich jest aktem mało spójnym i czytelnym, co skutkuje licznymi trudnościami w jej interpretacji przez osoby, które na co dzień stosują ustawę.⁶

W świetle powyższego, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka, za celowe należy uznać przybliżenie aplikantom sędziowskim i prokuratorskim, referendarzom sądowym, asystentom sędziów i prokuratorów, kuratorom zawodowym oraz aplikantom adwokackim i radcowskim problematyki odpowiedzialności nieletnich w Polsce, w tym zasad procesowych rządzących

⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 czerwca 2016 r., SK 24/15.

⁶ Helsińska Fundacja Praw Człowieka, *Rzetelność postępowania w sprawach nieletnich*, <http://www.hfhr.pl/rzetelnosc-postepowania-w-sprawach-nieletnich/>.

postępowaniem w sprawach nieletnich, z uwzględnieniem dorobku prawa międzynarodowego, który ustanawia standardy, na których powinien opierać się system sprawiedliwości wobec nieletnich. Ważne jest, żeby zagadnienie postępowania w sprawach nieletnich zostało potraktowane kompleksowo, z uwzględnieniem całości dorobku orzeczniczego sądów polskich, jak również Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Mając na uwadze powyższe, działając na podstawie art. 10a ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. z 2017 r. poz. 922), zwracam się z uprzejmą prośbą o rozważenie szerokiego uwzględnienia w programach aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej, aplikacji adwokackiej i radcowskiej oraz programach szkoleń i innych cyklicznych form doskonalenia zawodowego zagadnienia dotyczącego postępowania w sprawach nieletnich.

Z wyrazami szacunku
Marek J. Mielczyński